

ADVIES INZAKE VEILING VAN TOPSTUK UIT MUSEUMCOLLECTIE

20 juni 2011

ADVIES inzake de voorgenomen verkoop ter veiling van het schilderij 'The Schoolboys' van Marlene Dumas door MuseumgoudA

1. Vraagstelling

In een brief van 31 mei 2011 heeft het bestuur van de Museumvereniging aan de Ethische Codecommissie voor Musea (verder: de Commissie) advies gevraagd inzake de voorgenomen verkoop ter veiling van het schilderij 'The Schoolboys' van Marlene Dumas door MuseumgoudA (verder ook kortweg: het Museum). Met de opbrengst wil het Museum – dat 25 % moet bezuinigen – onder meer oude altaarstukken restaureren en het museum opnieuw inrichten. Aan de Commissie is de vraag voorgelegd, of de handelwijze van het Museum onder de door de directie ter verantwoording aangevoerde omstandigheden te rechtvaardigen is. Ook is aan de Commissie gevraagd zich uit te spreken over de verhouding tussen in het geding zijnde inhoudelijke (in het collectiebeleid verwoorde) argumenten en financiële argumenten, alsmede over de voorgenomen besteding van de opbrengst.

2. Werkwijze

De Commissie heeft in haar vergaderingen van 6 en 8 juni 2011 de aan haar voorgelegde vragen besproken en een delegatie van het Museum gehoord, bestaande uit de heren dr. G. de Kleijn, directeur, en J. Laan, voorzitter van de Raad van Toezicht. De door het Museum aan de Commissie overgelegde stukken, waaronder het concept Collectieplan 2009-2012 en het Beleidsplan 2011-2015, heeft zij in haar beschouwingen betrokken. Bij de vaststelling van dit advies was de Commissie als volgt samengesteld: drs. M. Brouwer, mr. R.J.Q. Klomp, P.W. Kruseman, prof. dr. S. Legêne, mr. N. van Lingen (voorzitter) en drs. R.H.C. Vos. Mr. J.C. Hogeweg-Bos en mr. J.M. Mooren traden op als secretaris.

Dit advies wordt uitgebracht naar aanleiding van de voorliggende casus van MuseumgoudA, met dien verstande dat de Commissie overeenkomstig haar taakstelling het advies zoveel mogelijk in algemene termen zal formuleren.

3. Casus

Uitgegaan wordt van de volgende feiten en omstandigheden.

MuseumgoudA, voorheen een gemeentelijke instelling, is sinds 2006 verzelfstandigd in een particuliere stichting (Stichting Stedelijke Musea Gouda). Deze stichting, die wordt gesubsidieerd door de gemeente Gouda, heeft tot taak het beheren van de museumcollectie, die eigendom is van de gemeente. Tussen de gemeente en de stichting is hiertoe in december 2005 een beheersovereenkomst gesloten. De directeur is eindverantwoordelijk voor het collectiebeheer.

Het collectiebeleid is beschreven in het Collectieplan 2009-2012 ('Het is steeds meer Goud(s) wat er blinkt'). De deelcollectie hedendaagse kunst omvat circa 3.000 objecten, waaronder schilderkunst. Ongeveer 10 % van deze deelcollectie is onder te brengen in de categorieën A en B (volgens de waarderingsbegrippen en selectiecriteria van het Deltaplan voor het Cultuurbehoud). Tot de topstukken van het Museum behoort het schilderij 'The Schoolboys' (1987) van de in Nederland wonende en werkende Zuid-Afrikaanse kunstenares Marlene Dumas, dat werd aangekocht in 1988 voor NLG 16.000. In die tijd was een belangrijk onderdeel van het collectiebeleid van het Museum het verzamelen van werk van vrouwelijke kunstenaars.

In het licht van de door de gemeente Gouda aangezegde bezuinigingen heeft de directie met instemming van de Raad van Toezicht een nieuwe bedrijfsmatige koers voor het Museum uitgezet in het Beleidsplan 2011-2015 ('Tussen hemel en aarde'). Volgens dit plan zal het Museum zich meer gaan profileren als stadsmuseum en worden enkele deelcollecties afgestoten, waaronder de hedendaagse kunst voor zover die geen relatie heeft met de stad Gouda. Het Museum heeft aangekondigd dat op 28 juni 2011 het bovengenoemde werk van Marlene Dumas zal worden geveild bij Christie's in Londen. Het veilinghuis verwacht een opbrengst tussen 800.000 en 1,14 miljoen euro.

4. Verantwoording Museumdirectie

De directeur van het Museum heeft in een schriftelijke verantwoording, zoals mondeling toegelicht ter vergadering van de Commissie, onder meer het volgende naar voren gebracht. Het Museum wordt geconfronteerd met forse, door de gemeente opgelegde bezuinigingen (ter grootte van 25 % van de subsidie) en met grote tekorten uit het verleden. De verkoop van het werk van Dumas is onderdeel van een pakket maatregelen dat moet zorgen voor een gezonde herstart van het Museum. Naast dit uit nood geboren financiële argument wordt benadrukt dat de verkoop past in het gekozen meerjarig beleid waarin de hedendaagse (internationale) kunst buiten de focus van het Museum is geplaatst. Het werk van Dumas wordt "een zwerfkei in onze collectie" genoemd. Erkend wordt dat niet strikt volgens de LAMO (Leidraad voor het Afstoten van Museale Objecten 2006) is gehandeld, maar volgens

de museumdirectie wel in de geest daarvan. Het werd uitgesloten geacht dat de zeven Nederlandse musea, die geïnteresseerd zouden kunnen zijn in dit werk van Dumas, het tegen een marktconforme prijs zouden kunnen aanschaffen, aangezien zij niet over daarvoor benodigde aankoopbudgetten beschikken. Wel is een klein aantal particuliere verzamelaars discreet door het Museum benaderd met de vraag of zij bereid zouden zijn het werk voor € 700.000 te kopen om het vervolgens in bruikleen af te staan aan een museum, maar zo'n koper is niet gevonden. Christie's heeft een opbrengst van € 800.000 gegarandeerd; bij een hogere veilingopbrengst ontvangt het Museum een percentage van het meerdere. Het College van B&W van Gouda heeft, zonder debat in de gemeenteraad, toestemming gegeven voor de verkoop en heeft er mee ingestemd dat de opbrengst geheel ten goede komt aan het Museum. Bovendien heeft de gemeente in dat verband een openstaande schuld van het Museum van € 400.000 kwijtgescholden. Zo kon het Museum, dat in feite technisch failliet was, van de ondergang worden gered.

5. Overwegingen

Alle Nederlandse musea die lid zijn van de Museumvereniging en die zijn geregistreerd in het Museumregister, zoals MuseumgoudA, hebben zich gebonden aan de Ethische code voor Musea 2006 (de Nederlandse versie van de ICOM-code, verder kortweg: de Code) als richtlijn voor museaal handelen. Volgens de Code dient ieder museum een beleid vast te stellen inzake het verwijderen van objecten uit de collectie. Een af te stoten object moet in beginsel eerst aan een ander museum worden aangeboden. De Code verwijst in dat verband naar de voor Nederlandse musea geldende regelgeving en procedures volgens de LAMO.

De LAMO 2006, die door musea en door eigenaren van museale collecties zoals de overheid breed is geaccepteerd als professionele norm bij het selecteren en afstoten van objecten uit museale collecties, hanteert voor zover hier van belang de volgende uitgangspunten. Een besluit tot afstoting wordt uitsluitend genomen op inhoudelijke gronden. Het afstoten van museale objecten heeft altijd als doel de kwaliteit en samenstelling van de collectie te verbeteren en/of de objecten een plaats te geven waar ze beter functioneren. Het collectieprofiel moet zijn beschreven in het collectieplan, dat na elke beleidsperiode van vier à vijf jaar wordt herzien en waarin onder meer wordt beschreven hoe selectie en afstoting passen in het collectiebeleid. Objecten die in aanmerking komen voor afstoting worden altijd eerst aangeboden aan andere musea en worden bij voorkeur niet aan andere musea verkocht. Als geen museale belangstelling bestaat voor overtollige objecten kan het museum overgaan tot verkoop aan derden, bij voorkeur via een veiling. Opbrengsten uit verkoop mogen uitsluitend worden besteed ter verbetering van de collectie door middel van aankoop, actieve conservering of restauratie.

De Commissie constateert dat in het onderhavige geval op een aantal punten niet conform de voorschriften van de LAMO is gehandeld, zonder dat daarvoor naar het oordeel van de Commissie een geldige reden bestaat. De afstoting van de deelcollectie hedendaagse kunst en van het daartoe behorende werk van Dumas is niet beschreven in het vigerende Collectieplan 2009-2012. Dit manco wordt niet hersteld door de aankondiging van afstoting van deelcollecties in het Beleidsplan 2011-2015, dat immers veeleer een bedrijfsmatig karakter heeft en juist met het oog op noodzakelijk geworden bezuinigingen opnieuw is vastgesteld. De Commissie kan er begrip voor opbrengen dat de zorgelijke financiële situatie van het Museum, waardoor het zelfs in zijn voortbestaan wordt bedreigd, noopt tot bijstelling van het beleid in het algemeen en het collectiebeleid in het bijzonder. De Commissie wil niet treden in de vaststelling van dat beleid, dat in de eerste plaats tot de competentie en de verantwoordelijkheid van de museumdirectie behoort. Daarbij is het, in het licht van de publieke betekenis van museale collecties, wel van groot maatschappelijk en cultureel belang dat de uitgangspunten en voorschriften van de LAMO en de Code strikt worden nageleefd. In dat kader vallen het Museum de volgende tekortkomingen te verwijten:

- De afstoting van het onderhavige werk van Dumas, een topstuk uit de collectie, is niet te herleiden tot een actueel geldend collectieplan.
- Het werk is niet aangeboden aan andere musea. Aanbieden ter verkoop tegen een marktconforme prijs is bij topstukken als het onderhavige werk niet in strijd met letter en geest van de LAMO. Verzuimd is in dit geval concreet te onderzoeken of collega-musea belangstelling hadden voor aankoop, desgewenst gezamenlijk of met steun van fondsen of particulieren. Nadrukkelijk is tijdens het gesprek met de commissie door de directeur geweigerd om dat onderzoek alsnog uit te voeren.
- Het is zorgelijk dat voorshands onduidelijk is gebleven hoe de opbrengst van de veilingverkoop zal worden besteed. Het Museum heeft in het ongewisse gelaten of naast restauratie van tot de collectie behorende objecten ook kosten van herinrichting en depotkosten uit de verkoopopbrengst zullen worden bestreden, hetgeen volgens de LAMO niet is toegestaan.

De Commissie juicht het op zich zelf toe dat door het Museum is gezocht naar een wijze van afstoting die behoud van het werk voor het Nederlandse culturele publieke domein mogelijk zou maken. Indien een concreet aanbod aan de in aanmerking komende collega-musea tot niets leidt is verkoop aan een verzamelaar als *second best* oplossing aanvaardbaar, mits deze koper bereid is het werk in langdurige bruikleen een plaats te geven in een passende openbare (museum)collectie. Letter en geest van de LAMO en de Code verzetten zich hier niet tegen. Wel zal in elk geval langdurige bruikleen moeten worden overeengekomen, zorgvuldig gedocumenteerd en contractueel vastgelegd met

bij voorkeur uitzicht op legatering, waarbij voor het beheer van het werk mogelijk een taak is weggelegd voor de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed of een vergelijkbare organisatie of instelling. De Commissie benadrukt dat deze handelwijze een subsidiair karakter heeft, als *second best* oplossing. Een museum is geen beleggingsinstelling en voorkomen moet worden dat kostbare collectie-onderdelen voorwerp worden van speculatie en door hun eigenaren (zoals gemeenten en andere overheidslichamen) c.q. de beherende musea te gelde worden gemaakt via onwenselijke financiële en juridische constructies. Museale collecties dienen een publiek belang en mogen niet worden ingezet voor het maken van winst.

6. Advies

Op grond van de bovenstaande overwegingen komt de Commissie tot het volgende advies aan de Museumvereniging ter beantwoording van de aan haar voorgelegde vragen naar aanleiding van de voorgenomen verkoop van het werk van Dumas door het MuseumgoudA.

Algemeen

- (1) Bij afstoting van tot de collectie behorende objecten dienen musea de LAMO strikt na te leven. De LAMO verzet zich niet tegen verkoop aan collega-musea tegen een marktconforme prijs.
- (2) Opbrengsten uit verkoop mogen volgens de LAMO uitsluitend worden besteed ter verbetering van de collectie door middel van aankoop, actieve conservering of restauratie. Aan dit uitgangspunt moet strikt de hand worden gehouden.

In het onderhavige geval

- (3) De handelwijze van het Museum is in het onderhavige geval op belangrijke punten niet in overeenstemming met geldende regels en ethische uitgangspunten (LAMO en Code). De hierboven opgesomde tekortkomingen van het Museum zijn niet te rechtvaardigen onder de door de directie ter verantwoording aangevoerde (voornamelijk financieel-economische) omstandigheden.
- (4) Bij ontbreken van een actueel collectieplan dat de voorgenomen afstoting van 'The Schoolboys' kan ondersteunen en gelet op de bedrijfsmatige afwegingen in het recente beleidsplan, moet worden aangenomen dat inhoudelijke argumenten van collectiebeleid hier ondergeschikt zijn gemaakt aan financiële argumenten.
- (5) De wijze waarop in het onderhavige geval het Museum de opbrengst van het schilderij denkt te gaan inzetten is onduidelijk en kan voorshands niet geheel in overeenstemming worden geacht met het bovengenoemde uitgangspunt.

Aldus vastgesteld te Amsterdam op 20 juni 2011.